

ВОЛОДИМИР
ВИННИЧЕНКО

Чорна Пантера
і Білий Медвідь
П'єси
1911—1913 років

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

СПІВОЧІ ТОВАРИСТВА

П'єса на чотири дії

ДІЙОВІ ОСОБИ

Анатолій Олександрович Михалевич.

Ксенія Андріївна — його жінка.

Ася — дочка Михалевича од першої жінки.

Самійло Григорович Хацкель — журналіст.

Никон Степанович Міщук — учений.

Гаврило Іванович Кендюх — поміщик.

Секлетія Лазарівна — його жінка. Псевдонім — Добро-сердечна.

Кость, їхній син.

Євмен Симонович Тихенький — публіцист.

Кіндрат Пилипович Несторець — чиновник.

Семен Прокопович Косоглядов — професор.

Захар Назарович Пилипенко — поміщик.

Оксана — його приймачка.

Щепетиха

Карпо

Таїся, його сестра

Півник

Сенька

} робітники на заводі у Михалевича.

Гриць Федрич Дримба, або Безумная Лічність — чиновничок.

Хлопці, робітники, робітниці з пригороду.

ДІЯ ПЕРША

Їдальня у Михалевичів. В задній стіні — двері у вітальню, з якої чути гомін гостей. В лівій — двері в сіни, а в правій — у другі кімнати.

Посередині хати довгий стіл, наготовлений до вечери багатьох осіб.

З вітальні хутко входить Ксенія Андріївна з схвильованим і злим лицем.

За нею Анатолій Олександрович.

Ксенія Андріївна — молода жінка, одягнена по-модерному, з надзвичайною зачіскою. Говорить то крикливо й різко, то гаряче і з щирим почуттям. Анатолій Олександрович, далеко старший за неї, але жвавий, сухенький, з типовим дегенеративним лицем дворянина.

Анатолій Олександрович. Ксеню, Ксеню, ради бога!.. Не можна ж так. Це, по меншій мірі, — недікатно.

Ксенія Андріївна (*повертаючись до нього*). Я ухожу совсем из дому! Деликатно это или нет — я ухожу. Я с этим животным не могу сидеть.

Анатолій Олександрович (*злякано озирючись на вітальню*). Тш!.. Ну, що ти, бог з тобою!

Ксенія Андріївна. Ах, оставь ты меня, наконец, в покое! Мне надоело это всё. Это твоё глупое украинство, эти сиволapy, эти... Фу! Да какое ему дело, что я говорю по-русски?! Какое он имеет право делать мне такие замечания? До каких пор это будет, я вас спрашиваю, Анатолій Александрович?! Если вам угодно строить комедии, изображать из себя какого-то демократа и говорить этим ужасным наречием, — да-с, сударь, наречием и больше ничего, — на котором можно говорить только грубости, как этот ваш полуидиот Киндрат Пыльпович. Я это вам давно уже хочу сказать! Если вам это угодно, то пожалуйста: вы знаете, что я решила в это не мешаться. Но прошу также, чтобы и вы, и никто из ваших знакомых и друзей

не смел касатися моїх переконань! Веди я же виношу ваш язык со мной. Позвольте же и мне изясняться так, как мне удобнее! Нахалы!

Анатолій Олександрович (*який весь час хоче сказати щось*). Ксеню... Ксеню... Боже, та ніхто тобі не перешкоджає... Будь ласка.

Ксенія Андріївна. «Перешкоджає»... Красиво как! Прелесть! Нет, мне перешкоджают! Этот хам чуть ли не преступлением считает мой русский язык! Он смеет мне делать замечания!

Анатолій Олександрович (*лагідно*). Тш!.. Перш усього, голубонько, він це жартом зробив. А друге... як-не-як... я український громадський діяч..

Ксенія Андріївна. Ах, «діяч»!

Анатолій Олександрович. Я — член редакції української газети, я — член партії... Здається, цілком зрозуміло, що від мене можна вимагати, щоб моя родина балакала по-українському. І коли це не так, то, розуміється...

Ксенія Андріївна. То меня могут оскорблять в моём собственном доме? Прекрасно! Но... позволь! Но если уж так, то позвольте вам сказать, что всё это ваше «діячество» яйца выеденного не стоит! Ах, они услышат? Прекрасно. Я только этого и хочу! С меня довольно этих комедий!

Анатолій Олександрович. Ксеню, ради бога... Це ж ніяково! Ну, я прошу.

Ксенія Андріївна. Мне наплевать, яково или неяково это вам. Я не хочу принимать участия в этих комедиях. Они могут в самом деле подумать, что я тоже разделяю все твои фокусы. Да, я считаю всё это фокусами, все твои партии, газеты, украинство. Эти заседания «комитетов», ужины и тому подобную чепуху. Да, пусть слушают! Я считаю это фокусами. Я более искренна, чем ты. Я принадлежу к породе сильных и беру по праву силы, а ты комедии ломаешь. Ты думаешь, что этими партиями сделаешь рабочих своими друзьями? Как же!

Анатолій Олександрович. Ксеню... Зараз не місце... Ну, а я тебе прошу, побудь сьогодні з нами. Мені сьогодні дуже важкий день. Сьогодні день сраження. Понимаєш? Я очень тебя прошу...

Ксенія Андріївна. Ах, даже по-русски заговорил...

Анатолій Олександрович. Навіть по-французькому забалакаю, коли хочеш. Заспокойся, й ходім... (*Дивиться на годинника*). Ех, Хацкеля й досі немає. Невже не прийде сьогодні?

Ксенія Андріївна. Но что я должна делать с вами? Господи, как это скучно и глупо!

Анатолій Олександрович. Это необходимо, мамочка.

Ксенія Андріївна. Ты думаешь, что тебе действительно удастся завладеть газетой?

Анатолій Олександрович. Не в цім річ. Я хочу змінити напрям газети.

Ксенія Андріївна (*посміхається*). И для этого все эти фокусы устраиваешь? Ну, ладно, это не мое дело. Но скажи мне, пожалуйста: эта Оксана и ее покровитель долго еще будут у нас жить? Или сегодняшнее ваше генеральное собрание и это решит? Ведь, согласишься сам, это, наконец, становится невыносимым. И потом подумай, как это общество влияет на Асю. Я — мачеха, и мой голос, конечно, во внимание не принимается, но мне самой, наконец, надоели эти Таиси, Карпы, Оксаны, вирши, пение. Должен же быть когда-нибудь конец этому?

Анатолій Олександрович. Сьогодні багато рішиться. Сьогодні все це буде ясно. Тільки, ради бога, Ксеню, поведься чемно. Ну, останній раз. Більше ніколи не буду тебе просить. (*Цілує її руку*).

Ксенія Андріївна (*стискає плечима*). Ну, будем страдать до конца... Только я предупреждаю: если это грубое животное еще раз сделает мне какое-нибудь замечание, я...

Анатолій Олександрович. Я йому скажу, я попрошу його.

Дзвінок. З вітальні вибігає Ася.
Асі років 16—17. Схожа на батька. Жива, весела.

Ася (*пробігає в снін і кричить*). Татку! Самійло Григорович.

Анатолій Олександрович (*радісно*). О! (*Іде назустріч*).

Ксенія Андріївна з насмішкливою, зневажливою посмішкою дивиться йому вслід і йде в вітальню.

З сіней входить Хацкель.

Хацкель — молодий ще чоловік. Рівний, як палиця, одягнений по останній моді, але без смаку. Лице холодне, але при нагоді робиться улесливим. Держиться з повагою до себе. Говорить книжною українською мовою.

Анатолій Олександрович (*стискаючи йому руку*). Ну, я радий, я радий, що ви прийшли. Асю, іди туди й зачиняй двері. Скажи, щоб співали... Ми зараз прийдемо.

Ася лукаво подивляється на них і, наспівуючи, проходить у вітальню.

Хацкель. Я лише сьогодні одержав вашу телеграму і моментально вирушив.

Анатолій Олександрович. Дуже добре, дуже добре. Я вже боявся, що ви сьогодні не встигнете. Сядемо... Я мушу багато вам сказати.

Сідають.

Хацкель (*киваючи на вітальню*). Сьогодні зібрання?

Анатолій Олександрович. Зібрання. Весь комітет. Тут такі справи. Я мушу вам все спочатку... Необхідна ваша поміч. І, може, серйозна...

Хацкель. Ви знаєте, я завжди готовий до послуг вам.

Анатолій Олександрович. Тут не мені тільки, а всьому ділу...

Хацкель (*уважно*). Так?

Анатолій Олександрович. Тут ставиться на карту справа всього нашого напрямку. Діло серйозне. Річ ось в чім. Зараз у мене живе один херсонський поміщик, Пилипенко. Тижднів два уже. Як ви виїхали, він якраз приїхав. Єсть у нього прийомна дочка. Вона теж тут. Він дуже багатий. Ну, не так дуже, тисяч, може, на двісті-триста має.

Хацкель. Все-таки значно.

Анатолій Олександрович. Ну да, але річ не в чім. Треба вам сказати, що вся штука в цій дочці, Оксані. Талановита дівчина. Вірші пише чудові! Співає — просто артистка. Самородок. З селян вона. Ну, так от... отця дочка його... Я так думаю, що це вона йому втелючила в голову цю ідею. Так от вона видумала такий план: приїхать сюди і вести агітацію за те, щоб кожний поміщик і взагалі багатий чоловік оддав усі свої маєтки на народну освіту.

Хацкель. Себто як?

Анатолій Олександрович (*дрібно сміючись*). Отак, просто взять і оддати. Для себе може оставити на життя по п'ятдесят карбованців на місяць. А все на школи в своєму селі і в окрузі.

Хацкель. І на це згоджується цей самий... як його?

Анатолій Олександрович. Пилипенко. В тому й річ, що згоджується, стоїть за це горою. В тому й річ!

Хацкель. І сам дає всі свої гроші?

Анатолій Олександрович. Дає! Хоч зараз. Всі документи при ньому. Але він хоче, щоб і другі пристали, щоб організувати комітет, який би завідував цією справою. І його мрія — зібрати цілі мільйони.

Хацкель. Що він, справдешній ідіот?

Анатолій Олександрович. Це — старий, восторжений народник і, безумовно, любить свою приймачку.

Хацкель. А вона ж що таке? Освічена?

Анатолій Олександрович. Він сам її виховав. Але мені здається, що вона побувала в компанії есерів, а то й прямо анархістів. Хоча її дуже важко розібрати.

Хацкель. Вибачайте. А ці... наші праві як до цього відносяться?

Анатолій Олександрович. О, тут уся й штука. *(Озирається на вітальню)*. Вони хочуть всіма силами перетягнути їх до себе. Розумієте? Після того, звичайно, нас випруть з редакції, і газета в їх руках.

Хацкель. Вибачайте. А на план цей вони згоджуються?

Анатолій Олександрович. Ну, де там! Ну, хто ж таки згодиться? Що ж ви думаєте, Добросердечна оддасть свої маєтки чи Харитоненко?

Хацкель. Звичайно. Ну, а чим же вони думають перетягнуть?

Анатолій Олександрович. От тут і весь фокус. Мені здається, що тут простий метод у них: влюбить Оксану в одного з своїх, і тоді... Ви розумієте?

Хацкель *(сухо сміється)*. Надмірно просто.

Анатолій Олександрович. Але правильно! Вони знають душу людську. Вони правильно ведуть лінію.

Хацкель. Вибачайте, хто ж цей... королевич?

Анатолій Олександрович. Мені здається, що це — наш славнозвісний учений, прекрасний Євмен Симонович Тихенький.

Хацкель. О?

Анатолій Олександрович. Так-так... І, розумієте, вона, здається, прихильна до нього. Якщо їм це вдасться, нам... нашому напруму каюк. Український рух піде по лінії шовінізму, фантазій і тому подібного. Справа стоїть серйозно, Самійле Григоровичу. Га? Треба рятуватись.

Хацкель. Чому ви не викликали мене раніше?

Анатолій Олександрович. Не хотів, перш усього, одривать вас з одпуску, а друге, нічого ще не вияснялось. Вони на сьогодні призначили зібрання. Хочуть рішати напрям газети.

Хацкель. Знов?

Анатолій Олександрович. Вони сподіваються на більшість голосів. Але це дурниця. У мене єсть один план, котрим я посадив уже їх в калошу. Річ ось в чім. Я вніс сьогодні пропозицію такого сорту: організувати скрізь по Україні співочі товариства. Розумієте? В селах, містечках, городах. І зараз же у себе на заводі. Розумієте?

Хацкель. Це чудова ідея!

Анатолій Олександрович. Розумієте? Це також народна освіта, але вища, благородніша. Ми засіємо всю Україну цими огнищами культури.

Хацкель. І це не утопія! Уряд не може побачити в цьому нічого небезпечного.

Анатолій Олександрович. Безумовно!

Входить Ася.

Ася. Тату! Просять, щоб ви йшли.

Анатолій Олександрович. Зараз, зараз! Скажи, що через п'ять хвилин.

Ася виходить.

Хацкель. Ну? І як прийняли це?

Анатолій Олександрович. Ті, розуміється, нічого проти цього не могли сказати, хоча одтягують голосування; Пилипенко, здається, захопився. Хоча він усім захоплюється.

Хацкель. Так. Але ви думаєте, що цим придбає симпатію Оксани?

Анатолій Олександрович. Почасти. Почасти придбаю. Вона ж хоче вчитись співати і йти на сцену. Значить, так сказати, відповідає їй нахилам. Це раз. Але щодо Оксани, то тут... то тут, Самійле Григоровичу, уже на вас вся надія... Чекайте. Перш усього, треба написати про неї статтю. Розумієте? Надрукувати її вірші і статтю. Талант безперечний. Це — факт. Це просто скарб для нас, ця Оксана. Якби її одну без грошей придбати

нам — і то вже багато. Розуміється, вибивши з голови всі фантазії. Але тут... прийдеться вжити методу наших противників.

Х а ц к е л ь. Гм!.. В конкуренцію з Тихеньким?

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч. О, вона гарна. Жаліть не будете... Хе-хе-хе!

Х а ц к е л ь. Та для загального добра, звичайно...

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч. Безумовно! Можна жертвувати всім собою.

Х а ц к е л ь. Вона там?

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч. Там. Але попереджаю: це оригінальна, самобутня натура. І, здається, хитра, як справжній хохол. Дитя народу. Любить компліменти.

Х а ц к е л ь. Так. Побачимо.

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч. Треба постаратись, Самійле Григоровичу. Треба постаратись, бо знаєте...

Входять з вітальні Оксана, Кіндрат Пилипович. Заними Секлетія Лазарівна і Захар Назарович. Оксана — молода дівчина з типовим українським лицем. Брови низько над очима, що надає вираз сили й упертості. В губах дитяча жартівливість. Кіндрат Пилипович — високий, худий, з довгими похнюпливими вусами.

Говорить грубо, приказками, іноді з юмором.

Секлетія Лазарівна — невеличка жінка з пісним лицем. Говорить, розтягуючи слова й скромно-єхидно стулюючи губи. Захар Назарович — скудовчена голова з виразом добродушного захвату, захопленості й прихильності до всіх. В окулярах і старомодному сюртуці.

О к с а н а. Анатолію Олександровичу! Нам не терпиться.

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч *(до Хацкеля)*. Ми з вами ще будемо балакати. *(До Оксани, дуже люб'язно, жваво, навіть улесливо)*. Ми готові. Ми готові. Давно не бачились, треба було про деякі справи побалакати. Це — секретар нашої газети Самійло Григорович Х а ц к е л ь. *(До Хацкеля)*. А це наша знаменита, чудова поетеса Оксана Спиридонівна Пилипенко.

Оксана *(сміючись)*. Невже чудова? Будемо знайомі.
(Протягає руку Хацкелю).

Той поважно, низько укланяється.

Анатолій Олександрович *(на Захара Назаровича)*. А це наш славний меценат, поет і великодушний діяч Захар Назарович Пилипенко. *(На Хацкеля)*. Секретар нашої газети. Тільки сьогодні з відпустки приїхав.

Хацкель. Я мав уже щастя чути про вашу надмірну діяльність і приношу вам своє дивування.

Захар Назарович *(соромливо)*. Ну, вже й діяльність!.. Дуже приємно з вами познайомитись... Я чув про вас.

Кіндрат Пилипович. Ге! Чули, та мало!

Захар Назарович. А що таке?

Кіндрат Пилипович. Це — наша гордість. Побіда наша. Він жид, знаєте?

Захар Назарович. А-а...

Хацкель. Я вашої рекомендації не потребую, добродію Несторець.

Кіндрат Пилипович. І по-дурному. *(До Захара Назаровича)*. Жид самий настоященський. А перейшов до нашого гурту. От вам і Україна! Та ще який! Хоч він і противник мій, а правду скажу. Молодця хлопець, воша б його в потилицю. Жидів так чистить, що аж шкура лящить. «Україна для українців», та й край. От вам і жид!

Хацкель *(здержано-злісно)*. Добродію Несторець! Прошу ваших поглядів мені не приписувати.

Секлетія Лазарівна *(що стояла осторонь, єхидно)*. Шльома Гершкович... чи то пак... Самійло Григорович... не такий чоловік... Він сам — соціаліст... Бернштейнівець... «Україна для всіх». Вибачайте, я з вами й не привіталася... *(Не рухається)*.

Хацкель *(насилно посміхаючись)*. О, це я повинен вибачитись! *(Підходить, здоровкається)*. Що ж до «Україна для українців», то ми в цьому не порозуміємось.

Секлетія Лазарівна. А звичайно, звичайно... Де ж там уже нам порозумітись. Ми — старі шовіністи, а ви — європейці, бернштейніанці... Куди нам...

Анатолій Олександрович. Панове! Про це, може, колись іншим часом. А зараз можна й до справи? Кінчать будемо. Я думаю, можна й голосувати. *(До Захара Назаровича)*. Правда?

Захар Назарович. А чого ж? А розуміється... Прекрасна річ. Я, знаєте, все думаю. Це — чудово! Га, Саню? Та ще при кожній школі? Тільки мені здається, що це так тільки для початку. Що, так сказати... Вибачайте, панове: я, може, не так зрозумів.

Анатолій Олександрович. О, цілком правильно зрозуміли. Цілком правильно: розуміється, тільки для початку. Ваш геніальний проект застається в силі, й ми до нього будемо прямувати зо всіх сил. Це тільки ми робимо перший крок. Тільки перший крок. Так не будемо, панове, гаяти й часу. Прошу до вітальні. Там ми докладніше будемо говорити.

Виходять до вітальні.

Секлетія Лазарівна *(до Кіндрата Пилиповича)*. Кіндрате Пилиповичу, на хвилиночку.

Кіндрат Пилипович *(зупиняючись)*. А що там? Вісь поломилася?

Секлетія Лазарівна *(почекавши, поки всі вийдуть)*. Маєте. Радійте.

Кіндрат Пилипович *(так само)*. Маєте! А я чим винний?

Секлетія Лазарівна. Авжеж ви не винні. Це я винна. Дурна баба не вмiла за своєю справою доглядіти.

Кіндрат Пилипович. Ет! Варнякаєте.

Секлетія Лазарівна. Ой, добродію, хоч би ви вже не забували, що балакаєте не з биндюжниками.

Кіндрат Пилипович. Ну, от уже в церемонії вдаєте. Кажіть краще, в чім діло, бо там же ждуть.

Секлетія Лазарівна. Ми так не можемо зоставити цю справу.

Кіндрат Пилипович. Ну, не можемо!

Секлетія Лазарівна. Нам треба окремо зібратись. Нашим усім.

Кіндрат Пилипович. Угу!

Секлетія Лазарівна. І закликають цих двох, старого йолопа і дочку. Та й зібратись завтра ввечері у мене.

Кіндрат Пилипович. Та й одбить? Хе-хе-хе!

Секлетія Лазарівна. Для загального добра, добродію, ми повинні напружити всі сили. Ви уявіть собі, що ці жидівські прихвосні заведуть у газеті, як візьмуть гору. Це ж буде смерть Україні, це ганьба, це не дай боже, що буде. У мене волосся догори лізе, як я тільки подумаю... Ач! Співочі товариства... Знали, чим підлізти до цього дурня.

Кіндрат Пилипович *(сміється)*. Та він не дуже-то щось схиляється.

Секлетія Лазарівна. Нічого... Він таки схилиться, бо це таки думка хороша. Ой, це хороша думка. Та жаль, що з таких рук вона вийшла. Ну та нічого. Ми її візьмемо в свої руки... Так от, завтра ввечері у мене. Скажіть Міщуківі. А я вже сама закличу Пилипенків. Та щоб ці не пронюхали! Треба й Карпа з сестрою теж запросити. Нам теж треба ближче стати до робітників.

Анатолій Олександрович *(з вітальні)*. Панове! Вас просять.

Секлетія Лазарівна. Ідемо. Та глядіть же завтра.

Ідуть у вітальню.

Назустріч їм виходять Ксенія Андріївна й Кость.

Секлетія Лазарівна. Костю, а ти ж чого виходиш?

Кость. А зачем мне там сидеть? Я ведь, мамаша, к «партии» не принадлежу. Сейчас голосовать будут.

Секлетія Лазарівна пильно дивиться на парочку
й мовчки виходить.

К о с т ь (з сміхом). Мамаша готова городових с улицы
затянуть, лишь бы голосовали за нее.

К с е н і я А н д р і ї в н а. Ей, кажется, доставляет ис-
креннее страдание ваш русский язык?

К о с т ь. О, это целая драма нашей жизни!.. Лишить на-
следства даже грозит, если не буду говорить по-украин-
ски. Ну, да к чёрту это! (Каже шепотом). Слушай, я жду
тебя завтра. До пятницы слишком долго. Хорошо? (Ханає
її вище ліктя).

К с е н і я А н д р і ї в н а (злякано вируваючи руку). Что
ты, с ума сошел? Каждую минуту могут войти. Глупый!
Затем вот что: мы должны переменить гостиницу. Я в той
ни за что больше не буду... Нас, кажется, там видели.

К о с т ь. Ну, глупости... (Хоче поцілувати).

К с е н і я А н д р і ї в н а. Сумасшедший! Ну, ты!.. Нет,
идём ко мне. Только вести себя скромно. Слышишь?

К о с т ь. Слушаю.

Виходять направо.

Якийсь час нема нікого. З вітальні чути гомін голосів:

— Панове! Панове!

— Та годі вам голосувати!

— Голосувать!

Дзвінок. Вибігає А с я. Вертається з Таї с е ю. Таїся — молода
дівчина, з здоровим, добрим лицем, дуже соромлива.

А с я (іронічно). А в нас зібрання. «Комітет».

Таї с я. Ой, то я піду собі. Я тільки за Карпом.

А с я. Карпа немає.

Таї с я. Як? А він казав, що заїде ввечері до вас за
книжками.

А с я. Може, зараз прийде. Таїсю, сьогодні тут щось
буде. Ми з Оксаною устроїмо одну штуку. Страшно
смішно буде. Тільки ви мовчіть. Та ви не бійтесь, вони

там «засідають». Тато вніс проект організувати скрізь співочі товариства. Будуть зараз голосувати. (*З поважністю й гаряче*). Буржуї. Вони думають, що пролетаріат цим задовольниться. Ну-ну!

Та ї с я. Ой, Асю. Ви так на свого тата кажете, що мені аж соромно.

А с я. В соціальних питаннях нема ні батьків, ні нікого. (*Раптом регочеться*). От штука буде. Ми їм покажемо! Так Карпо зараз прийде?

Та ї с я. Він казав, що буде тут, щоб я зайшла.

А с я. Ну, то, значить, прийде. Почекайте. Я не піду туди. Нецікаво. Там зараз двоє споряться, як треба писати: «мені» чи «міні». Всі хочуть голосувати, а вони все споряться. Я насилу держалася, щоб не сміялись.

Хутко входить О к с а н а і сміється з таким виглядом, немов довго стримувалася.

А с я. Що? Що?

О к с а н а. Боже, які комики!

А с я. І досі? І досі? Міщук і Косоглядов?

О к с а н а (*хитає головою, здоровкається з Таїсею*). Драстуйте, Таїсю. А де ж Карпо?

Та ї с я. Та він мав бути тут. Казав, щоб я зайшла за ним.

О к с а н а. Ні, не приходив. (*До Асі, що підбігла до дверей і прислухалась до вітальні*). Асю! Карпа не було?

А с я. Ні. Він, мабуть, зараз прийде. Споряться й досі. Косоглядов каже, що коли на Україні почнуть говорити «міні», то це все одно, що кінець її, повна русифікація... Ха-ха-ха! Оксаночко! Давайте зараз! Га? Ой, голубонько, я не витерплю. Вони ж такі трусливі, що я вам кажу, тут буде таке... Я їх знаю, буржуїв, Оксаночко!

О к с а н а. Ні, ні, рано ще, Асю. Потім. Трошки потім. Я хочу ще послухати. Хай поговорять.

Та ї с я (*з доброю посмішкою*). А що ви хочете зробити?

О к с а н а. Та тут одну штуку. Тільки як дізнаються, то нагорить нам, Асю. Га?

А с я. Ніколи не дізнаються! Тільки ви самі біжіть до дверей, нікого не пускайте. А то пропало все. Потім можна буде сказати, що хтось пожартував. От!.. *(До Тайсі)*. Ми їх хочемо трошки полякати, щоб знали, як збиратись. Вони ж усі як на голках сидять. Подумаєш, які революціонери!

Дзвінок.

Т а ї с я. О! Це, мабуть, Карпо.

А с я. Це він! *(Підстрибуючи, біжить в сіни)*.

Оксана поправляє зачіску, робить байдуже лице. Входять

А с я й К а р п о з книжками в руках.

Карпо — молодий, гарний парубок. Держиться здержано, трохи похнюплено, позираючи більше спідлоба, але твердо, з достоїнством.

А с я *(до дівчат)*. Він. *(До Карпа)*. У нас «ко-мі-тет». Да! *(Уклоняється й поводить рукою на вітальню)*.

К а р п о *(до Оксани)*. Добрий вечір.

О к с а н а. Добрий вечір! Що це вас останні дні не видно?

К а р п о *(сухо)*. Так. Зайнятий був. *(До Асі)*. То, може, не можна мені? *(Киває на вітальню)*.

А с я *(зневажливо)*. Чого? Фі, подумаєш. Неконспіративно, чи що? Вони споряться, як треба писати: «мені» чи «міні».

К а р п о. Я хотів би перемінити книжки.

А с я. Перемінімо. Сідайте.

К а р п о. Ні, мені треба йти.

О к с а н а. Останніми часами добродій Карпо дуже зайнятий. Не затримуйте його, Асю. Потім, бачите, який у нього страшенно серйозний вигляд. Напевне, зараз розв'язує питання, чи морально пити лимонад, чи ні.

К а р п о *(криво посміхаючись)*. Невже ви мене маєте за такого розумного?

О к с а н а. Ну, не лимонад, а... Ну, скажемо, чи морально йти на сцену і співати для буржуїв, коли народ гине без... поезії.

К а р п о *(пильно дивиться на неї. Нічого не відповідає. До Асі)*. Може б, ви могли мені перемінити?

А с я *(здивовано дивиться на них обох)*. Ви посварились?

О к с а н а *(весело)*. Чого ради? І не думали. Добродій Карпо завжди такий серйозний. З ним як побалакаєш, то дійсно здається, що посварився з ким-небудь.

К а р п о. Будьте ласкаві, Асю. *(Показує на книжки)*.

А с я. Та зараз! Тільки, Оксаночко, помиляєтесь, це він тільки у нас такий. Він інший. Йй-богу! Правда, Таїсю?

Т а ї с я *(соромливо)*. Ну да.

К а р п о. Ет, йй-богу!

Входить За х а р Н а з а р о в и ч.

З а х а р Н а з а р о в и ч. Саню! А чого ж ти втекла? А, це ви, Карпо? Доброго здоров'я! *(До Таїсі)*. Добрий вечір. А ми засідаємо... Чого ж ти втекла, Саню? Зараз будемо голосувати.

О к с а н а. Хіба вже скінчили ті двоє?

З а х а р Н а з а р о в и ч. Ні, та вони зараз скінчать. Розумні люди... А вченість, Саню? Га? Цвіт України! Серце радіє. От мрія наша, пам'ятаєш? Цей Косоглядов — професор. І українець.

А с я. Ну який він українець! Українофіл. Він по-українському й говорить не вміє.

З а х а р Н а з а р о в и ч. Правда, він балакає по-руському. Ну, та то що ж? Аби серце було українське... А говорять як! Боже ж, як говорять! Та гарячі, скажіть на милість; другому б, як мені, скажімо, профану все одно: чи «мені», чи «міні», чи дві крапки над «і» треба, чи одну. А вони аж горять! Наука!..

О к с а н а *(кидаючи поглядом в Карпа)*. А який симпатичний цей Тихенький! Правда, тату?

З а х а р Н а з а р о в и ч. Д-а! Дуже-дуже симпатичний. Такий молодий, а вже відомий учений...

А с я *(фиркає од сміху)*. Страшенно вчений!

Захар Назарович. Е, Асю, не можна. Учений чоловік, це не можна сказати.

Ася. Ай! Годі. Чим він учений? Подумаєш! Написав книжечку, як живуть люди десь там у Зеландії, чи що. Потім видряпав десь з архіву ненадрукований вірш Котляревського і вже «відомий український учений». Подумаєш!

Захар Назарович. Е, Асю, так не можна... Він, мабуть, ще багато написав, та ви чогось недобрі до нього.

Ася. Нічого він не написав. У нас усі такі вчені. Аж сором за наших. Хе! А цей ще такий кисло-солодкий, все нотації читає.

Оксана. Ні, Асю, він дуже симпатичний, ви помиляєтесь. Він мені страшенно подобається. *(Лукаво)*. Здається, і я йому.

Ася *(з обуренням)*. Фу! Він ще, чого доброго, сватать захоче.

Оксана *(кидає погляд на Карпа, раптом хапає Асю й дуже цілує)*. Ах ви ж, хороша моя ластівка. Комічна ви моя. Ви нічого не розумієте в цих справах.

Ася. Ого!

Захар Назарович *(добродушно сміється)*. Чудачка!

З вітальні входять Анатолій Олександрович
і Кіндрат Пилипович.

Анатолій Олександрович *(роздратовано)*. Ну, це просто неможливо! Неделікатно. *(До Захара Назаровича)*. І досі споряться. Ніяк зупинить не можна. Що ти з ними зробиш?

Захар Назарович. Учені люди.

Анатолій Олександрович *(побачивши Карпа й Таїсю)*. А, Карпо Федорович! Доброго здоров'ячка! Чом же раніше не прийшли? Добрий вечір, Таїсю. *(Здоровкається)*.

Карпо. Та у вас же засідання...

Анатолій Олександрович. От іменно! Ви хоч *(злегка іронічно)* і не наш, а дуже стали б нам у пригоді.

Іменно ви, так сказати, голос робітничої среди. *(До Захара Назаровича)*. От і Карпо Федорович, я певний, піддержит мій проект. Співочі товариства хочемо завести, Карпо Федорович. Щоб у кожному селі, містечку були такі огнища народної музики.

К і н д р а т П и л и п о в и ч. Замість кацапських гармоній та балалайок, воша б їм у потилицю!

К а р п о *(спідлоба подивляється)*. Мені здається, що це було б добре.

З а х а р Н а з а р о в и ч. Ви думаєте, що добре було б?

К а р п о. Звичайно... Я, розуміється, не знаю.

К і н д р а т П и л и п о в и ч. Та тут і знать нема чого! Всякий, хто розшолопа, що таке українська пісня, зразу скаже, що це велика ідея. Та швидше б кінчали там ті сухоїди. Завели. Гайда, та виведем їх за руки. А знаєте що? Зробимо перерву на вечерю. Як дійде до ковбаси та чарки, то й минеться сварка. Вони перестануть, повечеряєм і будем голосувати.

Захар Назарович сміється.

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч. А справді! Виходу ніякого нема. До речі, треба й поспівати трохи, а то вже зовсім неконспіративно.

К і н д р а т П и л и п о в и ч *(захоплений своєю пропозицією)*. А звичайно! За руки та й геть, різав та поров вашу маму, вечерять, учені криси! Годі спориться. Ха-ха-ха! Гайда, хлопці. Ви, Карпо, як потужний хлоп, беріть більшого, а я дідка сухенького. Та й покажемо їм філософію!

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч. Ні, ви, Кіндрате Пилиповичу, не дуже вже, а то образитись можуть.

К і н д р а т П и л и п о в и ч. Не образяться.

Іде в вітальню, за ним Анатолій Олександрович.

О к с а н а *(до Карпа)*. Так ви, значить, в поезії авторитет? Я й не знала. Вибачайте.

Карпо спалахує, гнівно повертає до неї голову,
але здержується й одходить до Таїсі.

А с я. Оксаночко! Нащо ви так?

О к с а н а (*сміється*). Ой, глядіть, Асю, щось ви дуже заступаєтесь за суворих добродіїв.

А с я. Бо ви чогось дурно чіпляєтесь до Карпа. Їй-богу!

О к с а н а (*серйозно, голосно*). Нічого, він звик панські примхи виносить.

К а р п о (*хутко повертаючись, обурено*). Хто?

О к с а н а (*серйозно, теж спалахнувши*). Хтокало!

З а х а р Н а з а р о в и ч (*здивовано*). Отаке! От маєш! Та що з вами? Саню!

Карпо якийсь мент дивиться на Оксану й одвертається. Потім весь час хмуро-смутий. Іноді подивляється на Оксану. Вона, зустрівши його погляд, одвертається.

Входять гості. Попереду А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч веде під руку К о с о г л я д о в а. За ним К і н д р а т П и л и п о в и ч веде М і щ у к а. За ним Т и х е н ь к и й, Г а в р и л о І в а н о в и ч, К е н д ю х, Х а ц к е л ь і С е к л е т і я Л а з а р і в н а. Ідуть позад усіх, силкуючись бути страшно ввічливими одне до одного. У Секлетії Лазарівни тяжко і з виглядом мучениці стиснуті губи.

За всіма семенить Д р и м б а.

Косоглядов — невеличкий сухенький дідок

з мертво-блідим носом і гострими оченятами. Кашляє.

Міщук — присадкуватий, густо зарослий бородою чоловік з випнутим, упертим лобом і тупим важким поглядом.

Тихенький — худенький, молодий ще чоловік, в пенсне, короткозорий. Лагідно, миролюбиво посміхається.

Гаврило Іванович Кендюх — дуже товстий, коротенький добродій, рудий, лисий, добродушний, але оченята хитрі.

Майже після кожної фрази, хоч би й зовсім не смішної, сміється гортанним сміхом, якимось одразу випалюючи: «Га-га!»

Дримба — незграбний чоловічок, завжди без потреби заклопотаний, хлопотливий. Говорить хапливо, незв'язно, трішки хвастовито, в партіях не розбирається, любить співи.

К о с о г л я д о в (*озираючись до Міщука, на ходу говорить*). Украинская мова, сударь, с такими законами

не вважається. Не бажає бути, хоча б ви тут волили від злості.

Анатолій Олександрович (*бажаючи одвести розмову у другий бік*). От уже й вечере на столі. Після гарячих дебатів...

Міщук. Українська мова, добродію, теж із вашими законами не рахується. Це вже як знаєте. Бо коли...

Кіндрат Пилипович. Та годі вже вам. Тю, які яркі! Хай вам воша в потилицю.

Міщук. Прошу не перебивать.

Косоглядов (*раптом вириваючись од Анатолія Олександровича, зупиняється проти Міщука і з викликом говорить*). Ну, хорошо! Украинская мова допускає смягчение? Нет, вы отвечайте... Виноват, Анатолий Александрович, это крайне интересный момент. Допускаете?

Міщук (*теж виривається*). Допускає.

Косоглядов (*єхидно*). Так. Очень приятно. Очень приятно, что допускает. Теперь позвольте вас спросить, предлог «од», русский «от», как пишется? Ну-с? (*Наставляє вухо*).

Міщук. Ви перш усього ставите питання...

Косоглядов. Нет! Никаких «перш усього», а отвечайте прямо: как пишется русский предлог «от»?

Анатолій Олександрович. Панове!.. Будьте ласкаві... Це задержує.

Косоглядов (*сердито*). Виноват, Анатолий Александрович. (*До Міщука*). Ну-с?

Міщук. Пишеться «від».

Косоглядов. Ха-ха-ха! Вот-вот, голубчик, в этом вся... заковыка. А «од» — нельзя?

Міщук. Це — полонізм.

Косоглядов (*насмішкувато*). Полонізм?

Міщук (*твердо*). Полонізм.

Косоглядов. Вы в этом глубоко убеждены?

Кіндрат Пилипович. Та хоч би по-українському гризлись, все-таки легше було б.

К о с о г л я д о в. Извините, сударь, я имел честь раньше заявить уважаемому собранию, что не владею свободно южнорусским говором.

К і н д р а т П и л и п о в и ч. Перш усього не «говор», а мова. А друге...

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч *(рішуче)*. Панове! Прошу до вечері. Час не стоїть, прошу, Ксеню! *(Озирається)*. Де мати, Асю?

А с я *(що сміялась чогось разом з Оксаною й Таїсею)*. Я не знаю.

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч. Панове! Прошу. *(До Косоглядова, майже тягнувши його)*. Сюди, Прокопе Семеновичу, на почитне місце. Кіндрате Пилиповичу, сідайте. Панове, прошу. Захаре Назаровичу, вибачайте, будь ласка, будьте самі, як у себе вдома. Оксано Спиридонівно! Ви вже коло молоді поклопочіться. Прошу, панове! Асю! Поклич матір, вона, мабуть, у себе. Швидше.

Ася, скривившись, неохоче виходить.

О к с а н а *(ведучи під руку Таїсю до столу. До Карпа)*. Добродію Карпе, сідайте з нами.

К а р п о *(хмуро)*. Дякую. *(Іде в другий кінець столу)*.

Х а ц к е л ь. Прошу. *(Прислужливо підставляє стілець Оксані)*.

О к с а н а *(робить так, що стілець дістається Таїсі. Сама говорить)*. А мені?

Х а ц к е л ь. О, прошу дуже! *(Підставляє другий)*.

О к с а н а *(голосно до Тихенького)*. Євмене Симоновичу, може, ви хочете бути нашим кавалером?

Т и х е н ь к и й *(ніяково)*. З великою приємністю. *(Підходить, але не знає, що робити далі)*.

Х а ц к е л ь. Я чимсь не догодив панні?

О к с а н а. Навпаки. Але ви чули, що мені доручено клопотатись про молодь.

В цей час Анатолій Олександрович всаджує Косоглядова.

Інші самі сідають, балакаючи між собою.

В цей час Секлетія Лазарівна щось шепоче Карпові.
Той здивовано відповідає, але, видно, згоджується.

Д р и м б а (*заклопотано шукає собі місця. До Оксани*).
Можна мені коло вас примоститись?

О к с а н а. Ах, Іван Федрич!.. Розуміється, можна. Слу-
шайте, чого вас називають Іван Федрич Безумная Ліч-
ність?

Д р и м б а. Глупі люди називають, Оксано Спиридонів-
но, єдино глупі люди. От і більш нічого.

К і н д р а т П и л и п о в и ч. Ну, серце, це ви брешете!
Це, мабуть, за те, що ви як щось скажете, так аж бульки з
носу вискочать.

О к с а н а. Фе, добродію!

Кіндрат Пилипович голосно сміється.

Д р и м б а. От, дійсно, розумно сказано. Ах, розумно!
Стидались би хоч людей.

К і н д р а т П и л и п о в и ч (*сердито*). Ну, патякайте
ще ви! Подумаєш! Чиє б скавчало, а чиє б мовчало.

Хутко входять Ксенія Андріївна, Кость і Ася.

К с е н і я А н д р і ї в н а. Ах, извините, господа, мы так
с Константином Гавриловичем увлеклись спором, что не
заметили даже...

Сідає біля Анатолія Олександровича. Кость і Ася теж.

А н а т о л і й О л е к с а н д р о в и ч (*встаючи*). Пано-
ве! Користуючись відповідним моментом, я хочу дозволи-
ти собі сказати кілька слів...

М і щ у к (*котрий понуро, замислено сидів, раптом до
Косоглядова*). Ну, добре. А скажіть, як ви відноситеся до
питання такого...

К о с о г л я д о в (*охоче*). С удовольствием, с удоволь-
ствием.

К і н д р а т П и л и п о в и ч. Та годі вам! Тю!

Анатолій Олександрович. Вибачайте, Нико-
не Степановичу, я хочу сказати кілька слів.

Міщук А, вибачайте. (*Похмуро змовкає*).

Дехто сміється. Ася прискає й шепоче щось Оксані.

Анатолій Олександрович. Панове! Користу-
ючись відповідним моментом, я хочу сказати кілька слів.
Панове! Ми переживаємо тяжкі часи. Кажучи фігурально,
панове, небо України зтягнуто чорними хмарами.

Косоглядов (*прислухаючись, злякано.*) Извините,
господа. Если это политическая речь, то, господа, извини-
те. Мне также дорога Украина, я сам — малорос, но я не
могу. Я в политику не мешаюсь...

Анатолій Олександрович. О, прошу! Це не
політика, Прокопе Семеновичу. Ви тільки вислухайте.

Косоглядов. Хорошо, но я повторяю...

Анатолій Олександрович. Небо України, па-
нове, я кажу, зтягнуто хмарами. Але на ньому пробива-
ються ясні проміння. Я радий, що один з таких променів
можу вітати в своїй хаті. (*Урочисто показує на Захара На-
заровича й Оксану*). Ось, панове, ті проміння. Вам відома
всім великодушна, саможертвенна пропозиція високоша-
новного Захара Назаровича. Я не буду про неї багато го-
ворити, так само, як про блискучі таланти його шановної
доні. Я скажу тільки, панове, одне: ми повинні підбадьо-
ритись при світлі таких променів, ми повинні стати твер-
до до оборони народного життя, його добробуту, його
моралі, його духових запитів. Ми повинні стати твердим
кроком на стежку єднання й гармонії інтересів всіх верств
українського народу. Ми — перш усього українці, а потім
поміщики, фабриканти, робітники, журналісти. Повто-
ряю, я радий, що можу привітати ці світлі промені в своїй
хаті, а ще більше радісно мені, що ми можемо одразу ж
приступити до виконання великої пропозиції Захара На-
заровича. Я говорю про співочі товариства, про цей пер-
ший крок по указаному пропозицією напрямку.

З М І С Т

СПІВОЧІ ТОВАРИСТВА. <i>П'єса на чотири дії</i>	3
ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ МЕДВІДЬ. <i>П'єса на чотири дії</i>	83
ДОЧКА ЖАНДАРМА. <i>П'єса на дві дії</i>	161
МОЛОДА КРОВ. <i>П'єса на чотири дії</i>	194